

METODIKA PRVNÍ

→ ZÁKLADNÍ FAKTA A PŘÍBĚH PAMĚTNÍKA

Kdy se hodí?

Hodí se, když máte pouze jednu vyučovací hodinu

CÍL:

Žák zařadí významné události související se sovětskými represemi na časovou osu, uvede jejich příčiny a význam. Převypráví příběh vybraného pamětníka. Svými slovy shrne, jak represe souvisí s našimi dějinami.

Pomůcky:

Počítač, projektor, reproduktory

Čas

Minimálně 45 minut

Způsob práce:

Žáci sledují video a následně diskutují

FÁZE 1 / 10 min.

Aktivita: Evokace

Popis:

Viz samostatná metodika „Evokace“

Fáze evokace je při výuce o sovětských represích obzvláště důležitá. Žáci často nemají dostatečné povědomí o daném tématu (narozdílně například od oblíbených témat třeba ze středověku nebo druhé světové války). Proto ho nemusí považovat za důležité a nemusí být ochotni se jím vůbec zabývat. Evokace jim umožní aktivovat dosavadní znalosti a představy, a propojit je s novým učivem. To podníká jejich zvědavost a motivaci se o problematice dozvědět více. Zároveň tím zjistíte, s jakými představami či mýty žáci do výuky vstupují. Na ty pak můžete ve fázi uvědomění cíleně navázat a uvést je na pravou míru.

Komentáře a tipy

Vyberte některou z metod uvedených zvláště v kapitole Evokace.

FÁZE 2 / 5–10 min.

Aktivita: Upřesňujeme význam slov

Popis:

Předtím, než žákům pustíte výukové video nebo se pustíte do práce se vzpomínkami pamětníků, je dobré si společně s žáky projít pojmy, které mohou být nejasné. Zde jsme vybrali některé pojmy, které se vyskytují ve videu a které jsou zejména mladším žákům málo známé. Níže uvádíme také několik způsobů, jak je možné se významům pojmů naučit.

VARIANTA 1 PROSTÉ SEZNÁMENÍ

Uvedte pojem, který si myslíte, že by žákům mohl být neznámý, a společně s žáky diskutujte o jeho významu. Nejde o to najít přesnou definici, ale přiblížit význam slov tak, aby byl pro žáky srozumitelný úměrně jejich věku.

VARIANTA 2 BINGO

Příprava:

- Připravte 12 karet s definicemi slov.
- Každému žákovi rozdejte náhodný výběr 9 definic ve čtvercové síti 3x3.

Komentáře a tipy

Zde jsou možná méně známá slova a možné definice:

represe – tvrdé potlačování odporu nebo nesouhlasu s režimem

impérium – rozsáhlý stát ovládající mnoho zemí

chaos – naprostý zmatek, nepořádek

teror – násilí páchané na obyvatelstvu s cílem zastrašení

agitace – šíření myšlenek a idejí k ovlivnění lidí

Průběh hry:

- Postupně čtete žákům slova ze seznamu.
- Úkolem žáků je označit na své kartě definici odpovídající danému slovu.
- Vyhrává ten, kdo první označí 3 slova v řadě (vertikálně, horizontálně nebo diagonálně) a zakřičí „Bingo!“.

VARIANTA 3 HORKÉ KŘESLO

Žák sedí zády k tabuli, zatímco učitel napíše slovo na tabuli. Ostatní žáci musí pak vysvětlit toto slovo studentovi, který sedí zády k tabuli, aniž by ho přímo jmenovali. Žák v horkém křesle pak musí hádat, o jaké slovo jde. Tuto hru lze hrát rychle s několika různými slovy a studenty.

Varianta 4 HLEDÁME DEFINICI

Pro tuto aktivitu je potřeba předem připravit kousky papíru s výrazy a samostatně také s odpovídajícími definicemi. Rozdejte žákům náhodně kousky papíru a požádejte je, aby našli své „partnery“ s odpovídajícím výrazem nebo definicí. Jedná se o rychlou a interaktivní aktivitu, která žáky nutí komunikovat a diskutovat o významech slov, uvést definice do kontextu a přemýšlet kriticky.

VARIANTA 5 ŽIVÉ OBRAZY

Žáci stojí v kruhu, mají zavřené oči, učitel přečte termín a žáci mají zkusit jeho význam vyjádřit tělem. Pak otevřou oči a komentují se. Je zajímavé, že žák často spontánně vytvoří odpovídající živou sochu, aniž by si byl vědom toho, že termín zná.

archiv – sbírka historických dokumentů

perzekuce – pronásledování lidí kvůli jejich názorům či identitě

sovětský – vztahující se k Sovětskému svazu

sabotáž – úmyslné poškozování či maření činnosti

špionáž – získávání informací pro cizí mocnost

FÁZE 3 / 10–15 min.

Aktivita: Video CO TO BYL GULAG

Popis:

Výukové video přehledně shrnuje klíčová fakta o sovětských represích. Poskytuje ucelený makropohled na historický vývoj represí se zaměřením na období Staliny vlády a evropský kontext gulagů.

Video lze využít pro stručné uvedení do problematiky na začátku výuky.

Stačí video pouze pustit a vyzvat žáky, aby se zaměřili na zodpovězení svých dosavadních otázek k tématu či určení zásadních informací.

Zde je odkaz na video: www.gulagxr.eu/video-a-pribeh

Po zhlédnutí videa se nezapomeňte zeptat, co bylo pro žáky nové. Např. pro mnoho žáků v pilotních školách bylo nové, že Gulag nebyl jen jeden tábor, ale celý systém táborů. Jiní si neuvědomovali rozsah tohoto systému a počet obětí. Většina žáků pak nevěděla o evropském rozměru represí. **Téměř nikoho nepadlo, že v táborech byly i děti.**

S tím také souvisí otázka, proč se tématem Gulagu máme zabývat v naší zemi.

Před následující fází se také můžete zeptat, co by žáci potřebovali vědět dále, aby prohloubili své poznání sovětských represí, a podle toho uzpůsobit výuku.

Z naší zkušenosti jsme vysledovali, že žáci většinou chtěli poznat příběh nějakého skutečného pamětníka z naší země. Což také nabízíme jako další možný krok.

S tím také souvisí otázka, proč se tématem Gulagu máme zabývat v naší zemi.

Tip: Pokud máte málo času a tématem sovětských represí jste se již zabývali v předchozí výuce, můžete tuto část přeskočit. Případně nahradit tím, že nakreslíte časovou osu a na ni společně s žáky zaznamenáte významné události v historii sovětských represí.

Komentáře a tipy

Zde jsou otázky, které je možné zodpovědět po zhlédnutí videa:

1. Kdy a z jakého důvodu vznikly v Sovětském svazu první pracovní tábory?
2. Kolik lidí bylo během existence gulagů vězněno v táborech a kolik jich v nich zahynulo?
3. Jak vypadaly typické pracovní podmínky a denní režim vězňů v gulazích?
4. Kdo všechno se mohl stát obětí uvězněnou v pracovním táboře a z jakých důvodů?
5. Jaký byl osud lidí po propuštění z gulagů a kdy byly tábory oficiálně zrušeny?
6. Proč se tématem Gulagu máme zabývat v naší zemi?

Tip: Místo pouštění celého filmu najednou můžete také pustit video po částech a nechat žáky odhadovat, co se stane dál. Mohou tipovat další fakta či události ještě předtím, než video dopoví příběh. Mohou tím aktivovat své dosavadní znalosti (např. o druhé světové válce, dopadech smrti Stalina apod.).

FÁZE 4 / 10 min.

Aktivita: Příběh pamětníka

Popis:

Vyberte příběh pamětníka z archivu příběhů.

Vzpomínky pamětníka vnášejí do výuky rozměr tzv. malých dějin, a vhodně tak doplňují informace z předchozího videa. Umožňují nahlédnout sovětské represe prizmatem utrpení konkrétního člověka. Všechna videa jsou emočně poměrně náročná, proto připomeňte žákům pravidla, jak postupovat, pokud by sledování příběhu pro někoho bylo psychicky příliš náročné.

Zde je odkaz na seznam videí – www.gulagxr.eu/video-a-pribehy

Zde je několik variant, jak je možné pracovat s videem pamětníka:

1. Nechte žáky během poslechu zaznamenávat hlavní body příběhu pamětníka. Poté ve dvojicích porovnat své zápisky a vytvořit časovou osu jeho života.
2. Rozdělte video na 3 části. Po každé části zastavte a nechte žáky diskutovat ve skupinách o tom, co se právě dozvěděli, a jak na něj příběh působí.
3. Zadejte žákům, aby si během poslechu poznamenali 3 emočně silné momenty z vyprávění. Poté je nechte ve dvojicích tyto momenty analyzovat – proč jsou emoční, co vypovídají o podmínkách v gulagu apod.
4. Rozdejte papíry a nechte každého žáka nakreslit scénu z příběhu, která na něj zapůsobila. Výtvary pak vystavte a diskutujte o nich. Pokud nemáte čas, je možné žáky nechat pouze popsat obrazy v hlavě.
5. Na závěr položte žákům otázky typu: Co tě na příběhu nejvíce zaujalo? Co ti přišlo nejpřekvapivější? Jaké emoce v tobě vyvolal? Jaká událost v jeho životě vedla k represím? Měl pamětník možnost se represím vyhnout?

Komentáře a tipy

Tip: Ověřte, že žáci příběhu porozuměli. Stačí, když v průběhu sledování nebo na konci videa položíte několik ověřovacích otázek: Kdo je člověk, který k nám mluví? Kdo byla oběť represe? Proč se dostala do gulagu? Atd.

Tip: Pamětníkům není vždy úplně dobře rozumět (slabý hlas, přízvuk). Proto je dobré vždy nechat současně běžet i titulky.

Tip: Pokud nemáte ve škole tablety, ale je možné využívat telefony, můžete požádat žáky, aby pro sledování příběhů vámi vybraných pamětníků používali vlastní telefony. Všechny příběhy jsou snadno dostupné přes stránky našeho projektu na Vimeo.

Tip: Pokud žáky znáte delší dobu, můžete vyzkoušet experiment. Požádejte žáky, aby se rozpomenuli na nějakou důležitou událost ze života školy, kterou si nejspíš budou všichni pamatovat (např. první školní den, významná exkurze apod.).

A poté se jich zeptejte například, jak byl ten den oblečen ředitel, jakou barvu měl autobus, kdo seděl v první řadě apod. Odpovědi mohou žáci opět napsat na lístečky a ukázat, případně říci přímo. S největší pravděpodobností se odpovědi budou mírně lišit. Tuto ukázkou můžete použít jako demonstraci toho, že člověk nemusí lhát, nicméně jeho či její vzpomínky se mohou v detailech lišit od toho, jak si událost pamatuje někdo druhý. Je to dáno tím, jak funguje lidská paměť. A proto je dobré výpověď pamětníka ověřit či doplnit o informace z dalších zdrojů. Pamětník nám zkrátka může posloužit jako jeden zdroj poznání minulosti, ale neměl by být jediný.

FÁZE 5 / 5–10 min.

Aktivita: Reflexe

Popis:

Reflexe na konci hodiny o sovětských represích je důležitá, protože žákům pomůže lépe strukturovat a zažít si získané poznatky o fungování totalitního systému. Donutí je shrnout si hlavní fakta i osudy konkrétních lidí. Zároveň je nutí zamyslet se nad dopadem existence gulagů na jednotlivce i celou společnost a propojit tyto události se současností. Žáci si tak mohou uvědomit hodnotu lidských práv a svobod. Mají prostor vyjádřit vlastní postoje k tématu a položit doplňující otázky. Vy jako učitel/ka získáte zpětnou vazbu o porozumění látce.

Zde jsou tipy, jak na reflexi:

- Pokud jste pracovali ve fázi evokace s myšlenkovou mapou, využijte ji. Nechte žáky do myšlenkové mapy doplnit jinou barvou 5 klíčových slov, která jim utkvěla z hodiny. Následně diskutujte, proč vybrali právě tato slova a jak se prohloubila míra jejich poznání sovětských represí oproti situaci před 40 minutami.
- Pokud jste pracovali v rámci evokace s otázkou „Proč bychom se vůbec o sovětských represích měli učit?“, pak ji položte znovu a požádejte několik žáků, aby reflektovali svůj posun.
- Položte 3 otevřené otázky: Co nového jste se dozvěděli? Jak na vás zapůsobil příběh pamětníka? Jaké otázky ve vás téma vyvolalo? Nechte stručně reflektovat ústně či na papír.
- Na tabuli napište „Nejdůležitější poznatky“ a „Otázky k zamyšlení“. Vyzvěte žáky, aby volně doplňovali nápady. Nakonec shrňte a okomentujte příspěvky.
- Zeptejte se na 1–2 věci, které žáky nejvíce zaujaly, a 1–2 otázky, které je napadly. Nechte prostor pro sdílení.
- Anonymní reflexe na papírek: 1 věc, která mě zaujala + 1 otázka k tématu. Kdo chce, může sdílet, kdo nechce, může nalepit na flipchart nebo tabuli.
- Požádejte žáky ve dvojicích nebo menších skupinkách, aby společně vytvořili návrh krátkého textu o sovětských represích, který by se mohl objevit v nově připravované učebnici dějepisu.

Pokud máte čas a jste na to zvyklí, můžete vyslovit otázky, např.:

Co mi tato hodina dala?

Za co bych chtěl pochválit kohokoli v této místnosti (včetně sebe)?

Co podle mě zapříčinilo takové zlo?

Je téma Gulagu ještě dnes důležité?

Co by se dalo udělat pro uctění památky obětí represí?

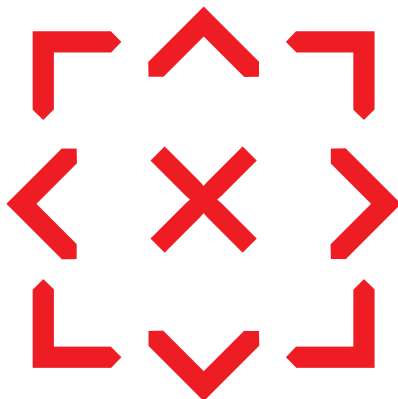
Co můžu udělat já, aby se něco podobného neopakovalo?

Vyzvěte žáky, aby se pohodlně usadili v kruhu. Počkejte, až se ztiší, a vezměte si „mluvící kámen“. Mluvící kámen znamená, že mluvit může jenom ten, kdo má daný předmět v ruce. Mluví stručně a pouze k věci. Stručně zrekapitulujte jednotlivé části hodiny. Požádejte žáky, aby se (kdo chce) vyjádřili k otázkám či sdělili ostatním cokoliv, co považují za důležité a co se váže k tématu. Kdo nechce mluvit, předá kamínek dál a nebude k tomu nikým nucen.

Komentáře a tipy

Tip: Pokud jste si jako evokační aktivitu vybrali V-CH-D, je dobré ji využít i zde pro formulaci sloupce „Dozvěděl jsem se“.

HODNOCENÍ

Kriteriální hodnocení žákovského pokroku je při výuce (nejen) o sovětských represích důležité, protože umožňuje učitelům lépe diagnostikovat úroveň porozumění žáků klíčovými faktům, rozvoj jejich historického myšlení a postojů k etickým hodnotám. Reflexe naplnění kritérií také poskytuje zpětnou vazbu pro další výuku. Věříme, že máte nastaven svůj vlastní systém hodnocení odpovídající vašim cílům. Zde uvádíme příklad, jak je možné nastavit systém hodnocení včetně možných příkladů žákovských odpovědí. Předpokládáme tři úrovně zvládnutí tématu.

ZÁKLADNÍ ÚROVEŇ

Popis kritérií:

Žák dokáže uvést pouze základní fakta o fungování gulagů. Pouze velmi rámcově je zařadí do historického období existence SSSR. Uvede stručný příběh konkrétního vězně. Vztah příčin a důsledků vnímá povrchně. Neprojevuje výraznější zájem o problematiku porušování lidských práv a demokratických hodnot.

Příklad projevu žáka:

„Gulagy byly v Rusku, protože tam byl Stalin a nutil lidi tvrdě pracovat. Pan Novák tam byl uvězněn.“

STŘEDNÍ ÚROVEŇ

Popis kritérií:

Žák umí popsat fungování gulagů, časově je zařadit do období stalinismu a je schopen rozlišovat mezi několika druhy represí. Analyzuje konkrétní příběh vězně. Dokáže popsat několik příčin a důsledků represí. Diskutuje o problematice a pokládá otázky. Projevuje částečné pochopení pro hodnoty demokracie a lidských práv.

Příklad projevu žáka:

„Vězni v gulazích pracovali v nelidských podmínkách. Nejhorší to bylo za vlády Stalina. Pan Novák byl vězněn na základě vykonstruovaného obvinění. Myslím, že to bylo nespravedlivé. Není to porušování lidských práv?“

VYSOKÁ ÚROVEŇ

Popis kritérií:

Žák dokáže detailně popsat fungování gulagů, rozlišuje mezi různými druhy represí. Dokáže vysvětlit historické souvislosti jejich vzniku a vývoje, včetně příčin a důsledků. Popíše, jak se represe měnily v čase. Analyzuje konkrétní osudy vězňů a reflektuje je z etického hlediska. Aktivně diskutuje o tématech demokracie, svobody a lidských práv.

Příklad projevu žáka:

„Gulagy byly tábory v Sovětském svazu, kam posílali lidi na nucené práce.“

Začaly vznikat po revoluci, když se komunisti dostali k moci. Nejdřív šlo hlavně o jejich odpůrce, ale pak za Stalina se to rozšířilo a mohl tam skončit kdokoliv, kdo se jim nelíbil nebo s nimi nesouhlasil. V době, kdy probíhala kolektivizace a budování továren ve 30. letech, zavírali spoustu lidí. Museli tam dělat těžkou a nebezpečnou dřinu, často někde na Sibiři nebo při stavbě továren. Hodně jich tam umřelo.

Jedním z vězňů byl pan Novák, obyčejný dělník a dokonce komunist. Zatklí ho a obvinili, že je vyzvědač, i když to nebyla pravda. Strávil pět let v pracovním táboře na Sibiři, kde onemocněl tuberkulózou. Když ho pustili, už nemohl normálně pracovat a živil se, jak se dalo. Jeho příběh ukazuje, jak celý ten režim porušoval lidská práva a ničil lidem životy. Z morálního hlediska je to hrozné. Proto je důležité bránit demokracii a svobodu, aby se takové věci už nestaly.“